

HUTTERIȚII TRANSILVĂNENI ÎNTRE DREPTUL LA TOLERANȚĂ ȘI VIOLENȚA RELIGIOASĂ

Pr. Lect. univ. dr. Gudor Kund BOTOND

Protopop, preot reformat, lector univ. UBB Cluj-Napoca,

Facultatea de Teologie Reformată și Muzică

gudorbotond@yahoo.com

ABSTRACT: Transylvanian Hutterites between the Right to Tolerance and Religious Violence.

Transylvania, because of the idea of religious freedom practiced in the Principality, was a safe place for Anabaptists from Moravia and Upper Hungary. Driven out by Catholics and Protestants alike, they found refuge in Vințu de Jos in Alba County, thanks to Prince Gabriel Bethlen and Princess Susana Károlyi. Inviting and sheltering them for more than a century between 1621 and 1768 also meant the colony's contribution to the flourishing of the Transylvanian economy, especially in the second part of the 17th century. The violence of the wars, the misunderstanding of religious otherness and the often-violent confrontation with the precepts of state ordered counter-reformation led to the fortuitous extinction of the community in the second part of the 18th century. Part of it embarked on a pilgrimage, starting in Wallachia, then Russia, and finally ending up in the United States and Canada. The history of the Anabaptist community of Vințu is both an example of religious tolerance and respect for the right to one's own confession, and an example of confronting the violence caused by war and radical counter-reformation, causing suffering and persecution. Today, the history of a specific community in the USA and Canada cannot be understood without the historical moment and the contribution of the Principality of Transylvania, and his local communities, namely village of Vințu de Jos in Alba County, Romania.

Keywords: *religious violence, religious tolerance, Habans, Hutterites, Anabaptists, Gabriel Bethlen.*

Istoria hutteriților (anabapțiștilor) transilvăneni de limbă germană este deodată un subiect puțin cunoscut, dar totodată fascinant din punc-

tul de vedere al istoriei confesionale transilvănene. Colonia anabaptistă din Vințu de Jos, față de dimensiunea ei demografică, a jucat un rol totuși important în viața economică, confesională și într-un final politică a Principatului¹. Pendulând între promisiunea îmbietoare a perfecte acceptări confesionale în cadrul Principatului, experiența hutteriților (numiți altfel anabapțiști sau habani) arată că supraviețuirea unei comunități religioase conservative și non conformiste în arealul unor cutume religioase net diferite, este posibilă doar atât timp, cât viața politică le este favorabilă. Schimbarea vieții confesionale din Principat la începutul secolului al 18.-lea a însemnat un lung șir de conflicte, opresiune și violență confesională pentru anabapțiștii din Vințu de Jos, moment adeseori asimilat unui proces îndelung de martiriu religios, început încă din timpul Reformei religioase. Totuși momentul de acalmie confesională din secolul al 17-lea din Transilvania și confruntările religioase ale secolelor ce vor urma arată că viața confesională transilvăneană a fost supusă unor mișcări involuntare și voluntare de conservare confesională, față de violența religioasă, întotdeauna invocând dreptul la toleranță confesională².

În contextul analizării evoluției comunității anabaptiste din Vințu de Jos am identificat câteva momente de turnură în invocarea dreptului la libertate confesională și confruntarea ideii de libertate cu opresiunea și violența războaielor interconfesionale. În contextul războiului de 30 de ani, confruntarea dintre Imperiul Habsburgic și armatele protestante din Ungaria Superioară, Cehia și Moravia viața comunităților anabaptiste devine incomodă și mai apoi ne sustenabilă. Epoca de aur a comunităților anabaptiste și-a atins apogeul și datorită iscusinței meșterilor anabapțiști din Munții Tirolului (Styria Superioară, Salzburg astăzi Austria) și Elveția, care s-au așezat pe acele meleaguri datorită drepturilor economice și confesionale oferite de nobilimea ceho-mora-

---

1 Maria H. Kristinkovich, "Some further notes on the Hutterites in Transylvania", 37/1963, *The Mennonite Quarterly Review*, pp. 203-213. și Robert Friedmann (ed.), "A newly discovered source on the transmigration of the Hutterites to Transylvania, 1621-1623", 35/1961, în *The Mennonite Quarterly Review*, pp. 309-314.

2 Vezi Geoffrey Dipple, "Anabaptists and Seventeenth-Century Arguments for Religious Toleration in Switzerland and the Netherlands", *Topographies of Tolerance and Intolerance: Responses to Religious Pluralism in Reformation Europe* 64, 2018. și Barbara Monette, *The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty*, Portland State University, 1994.

vă, drepturi care în vârtoarea evenimentelor cauzate de războiul de 30 de ani sunt suprimate³.

Astfel în zonele cucerite și controlate de Episcopia romano - catolică din Brno, mai ales după înfrângerea protestanților în bătălia de pe Muntele Alb, comunitățile au fost supuse unor presiuni dure, întemnițări, exilări și execuții menite să convertească comunitățile anabaptiste la religia statului, pe de altă parte să-și însușească bogăția acestor comune anabaptiste, acumulate în decenii de activitate și neconsumate, fiind averi comune și indivizibile. Cele două direcții ale violenței politice și confesionale au dus la migrarea acestor comunități către Ungaria Superioară (astăzi Slovacia), unde sub protecția nobilimii protestante, comunitățile anabaptiste relocalizate, încercau să continue istoria perioadei lor de glorie⁴. Formarea unor așezări anabaptiste de graniță din Ungaria Superioară în comitatele Bratislava, Trenčín și Nitra ca de exemplu Čachtice (Csejte), Kostolna (Egyházfa), Sobotište (Ószombat) și capitala hutteriților Velki Levare (Nagy-Lévárd) au revitalizat economia Ungariei de Sus (actualmente Slovacia). Ulterior, Sobotište și Velki Levare au controlat viața spirituală și socială a noilor așezări, trimițând o delegație pentru a-i vizita pe confracții lor din Vințu, hirotonindu-i pe păstorii anabapțiștilor din Transilvania⁵. În așezările noi activitatea comunelor anabaptiste a produs efervescență culturală, economică și religioasă, însă războiul și-a extins aria de desfășurare și în zonele locuite de aceștia. Comunitățile angrenat s-au angrenat de voie, de nevoie, dar mai ales datorită solidarității confesionale protestante în aprovizionarea și cazarea armatelor transilvănene. În 1619, cei 10.000 de soldați transilvăneni ai principelui Gabriel Bethlen (1580-1629) din Neumühl (astăzi Nove Mlyni, Slovacia)⁶ au fost hrăniți și primiți de hutteriți⁷. Tot-

3 Horst Klusch, „Die Habaner in Siebenbürgen”, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, nr. 2 (1968, vol. 11), pp. 1-29; Király Ferenc, „Die Geschichte der deutschsprachigen Anabaptisten in Ungarn, 16-18. Jahrhundert”, *Südostforschungen*, vol. 44. 1985, pp. 83-98.

4 Leonard Gross, „The Golden Years of the Hutterites”, *The Witness and Thought of the Communal Moravian Anabaptists During the Walpot Era, 1565-1578*, no. 23, *Studies in Anabaptist and Mennonite History, with an Introduction by Roland H. Bainton* (Scottsdale, PA: Herald Press, 1980).

5 Rodney J. Hoffer, *Hutterites in Romania. A brief History and Guide*, Lexington, 2016, p. 12.

6 Zágoni Jenő (ed.), *Bethlen Gábor és a baptisták, Alvinci kéziratok 1623-1644, Magyarországi Baptista Egyház, Budapest, 2003, p. 4.*

7 Bálint Emese, „Az alvinci hutteriták innovációs stratégiái a vallási üldözések korában”, în *A Reformáció öröksége*, ed. Kolombán Vilmos, Kolozsvár, 2018, p. 344.

odată armatele transilvănene în a doua parte a campaniei militare au fost încartuși și în comuna anabaptistă din Sobotiște, formată îndeosebi din hutteriții alungați din Moravia. Anabapțiștii sperau în victoria armatelor protestante, fiind conștienți de posibilele consecințe ale persecutării religioase deja experimentate de comuna hutterită pe parcursul războiului de 30 de ani (1618–1648). Literatura anabaptistă, a văzut în mod utopic părțile ungurești ale Europei ca fiind locuite de o societate perfectă în care teologia și perspectivele economice ale mișcării hutterite se puteau dezvolta în condiții ideale⁸. Contactele vremelnice și fortuite ale armatelor transilvănene aflate în deplasare au permis o cunoaștere mai în detaliu a vieții anabapțiștilor. Fiind meșteri iscusiți, transilvănenii au realizat importanța economică a acestor comunități, activități de care și Principatul avea nevoie stringentă. Odată cu înfrângerea protestanților, trupele transilvănene aflate în retragere au făcut o ofertă generoasă comunității hutterite, de a se muta în Principat, unde libera exercitare a confesiunii lor, era dedublă de promisiunea facilităților economice. Încă din septembrie 1620, cancelarul de religie sabbatariană a Principatului, Simon Péchy (1565-1642)⁹ a mers la Neumühl în numele principelui Bethlen, pentru a invita meșteșugarii anabapțiști în Transilvania¹⁰. În primăvara anului 1621, el se afla din nou în așezările locuite de hutteriți, care erau deja supuse persecuției și violenței în comitatul Nitra: Čachtice (Csejte), Kostolna (Egyházfa), Sobotiște (Ószombat) și Velki Levare (Nagylévárd). De data aceasta a găsit comunitățile într-un moment de disperare generală după înfrângerea din Bătălia de pe Muntele Alb (1620)¹¹. Ca urmare a violențelor religioase comune întregi ale hutteriților s-au refugiat în Transilvania într-un mod organizat, formând o adevărată coeziune de grup¹², ca și beneficiari ai invitației și promisiunii însumate în opt puncte făcute de principele transilvănean¹³. Primele grupuri s-au refugiat din localitățile morave Maskowitz (Masko-

---

8 Berit Jany, „Searching for Harmonia - Der abendteurliche Simplicissimus - and Hungarian anabaptist”, în *Studia Theodisca, Milano, XXV* (2018), pp. 27-48. cf. Zieglschmid, A. J. Friedrich, „Die ungarischen Wiedertäufer bei Grimmelshausen”, în *Zeitschrift für Kirchengeschichte* (1940), pp. 352-387.

9 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Documente inedite din viața și activitatea sabatarianului Simon Pechi, cancelarul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2014, pp. 7-23.

10 Bálint Emese, *Az alvinci hutteriták innovációs stratégiái...*, p. 344.

11 *Ibidem*, p. 345.

12 *Ibidem*, p. 340.

13 Bunta Magda: „Comuna anabaptistă de la Vințul de Jos în sec. XVII. structura ei internă, ideologia ei”, în *Acta Musei Napocensis, Cluj Napoca, X/1973*, p. 243.

vice) și Oleckowitz (Okskovice) în Sobotiște¹⁴. La începutul secolului al 17-lea în această zonă, viața comunităților habane a devenit insuportabilă, mai ales după Bătălia de pe Muntele Alb, datorită prigonirii lor religioase de către nobilimea romano-catolică și armata imperială. Exilarea comunelor anabaptiste a fost inițiată de cardinalul Franz von Dietrichstein (1570-1636), episcop de Olomouc, care după 1622, în spiritul Contrareformei habsburgice, a început să persecute așezările anabaptiste din Moravia, populate îndeosebi de meșteșugari. Privarea comunelor de bunurile lor materiale, incendierea așezărilor, jefuirea și ocuparea militară a acestora au fost pe ordinea de zi.¹⁵ Programul de recatolicizare a Cehiei și Moraviei a fost formulat de cardinalul Ungariei Superioare Péter Pázmány (1570-1637) în temeiul deciziilor luate de cardinalul vienez Melchior Klesch (1552-1630). Violența religioasă a afectat nu numai nobilimea protestantă ceho-moravă, ci și așezările hutterite care existau în zonă deja de peste 100 de ani. În lucrarea sa *Cronica Transilvaniei*, istoricul Georg Krauss (1607-1679) a menționat exodul precipitat al protestanților moravi: „În ceea ce privește oamenii de rând, meșteșugarii și țărani, o mare parte dintre ei au fugit în Ungaria Superioară, la Kosice (Kassa), Levoca (Lőcse), Presov (Eperjes) și în orașele miniere din Transilvania”¹⁶.

Promisiunea transilvănenilor însă nu a fost una lipsită de capcane. Datorită convingerii că prin dislocarea anabapțiștilor din Ungaria Superioară, îi vor salva de urgia contrareformei, armatele transilvănene au decis să conducă membrii coloniilor anabaptiste într-o manieră fortuită, fără a lăsa loc deciziei comunitare privind plecarea ori rămânerea în vechile așezări ale lor. Momentul intempestiv și mandatoriu al plecării a fost corect sesizat și de membrii comunității anabaptiste.

Cronica Habană mărturisea despre migrație astfel: „La începutul anului 1621, un anume Simon Bötsei [Pécs, n. aut.], cancelar, a venit din Transilvania, după cum spunea el, cu împuternicirea regelui ales al Ungariei și principelui transilvănean etc. care însuși dorea ca pe moșiile sale să se stabilească meșteșugari din poporul nostru, promițându-le libertate deplină, donații și protecție puternică”¹⁷. Misiunea cancelarului a fost una de succes, deoarece

14 Ibidem, p. 236.

15 Vezi despre ultima persecuție a hutteriților în Moravia în William R. Estep, *Az anabaptisták története 1525-1729*, Budapest, 2004, pp. 144-146.

16 Georg Krauss, *Erdélyi krónika*, Pro print, Csíkszereda-Miercurea Ciuc, 2008, p. 127.

17 A. J. F. Zieglschmid (ed.), *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder...*, New York, 1843, p. 762.

hutteriții care fugeau din fața războiului, probabil în număr de 200 de persoane, au pornit la drum cu 18 căruțe sub escortă strictă militară acompaniată de 70 de soldați. Plecarea oarecum forțată a comunității anabaptiste din Sobotiște (Ószombat) a avut loc în mai multe grupuri între 18 ianuarie și 2 aprilie în 1621¹⁸, formate mai ales din hutteriții refugiați din localități morave din Maskowitz (Maskovice) și Oleckowitz (Okskovice).

După un lung traseu prin Nordul Transilvaniei, desfășurat sub auspiciile protecției princiare, comunitatea s-a izbit de o nouă provocare privind diferențele dintre promisiunile primite și realitatea din Principat. Membrii comunității au fost divizați în grupuri socio-profesionale, și trimiși către posesiunile conducătorilor de oști, care s-au întors din Moravia și Ungaria Superioară. Momentul de derută totală, a dus la împotrivirea comunității față de despărțirea comunei. Știrea despre impactul negativ al așezării în Transilvania, s-a răsfrânt și asupra acelora, care dorea să urmeze exemplul celor plecați, mai ales că vicisitudinile războiului și opresiunea cruntă a contrareformei Habsburgice i-a ajuns din urmă. Vizibil afectați de impunerile transilvănene cauzate de împlinirea unor obiective economice imediate (minerit, olărit, comerț, confecționarea unor unelte agricole, construcții)¹⁹, comunitatea s-a regrupat, reobținând garanții princiare ferme, privind așezarea lor într-un singur loc, unde pe lângă activitatea economică intensivă își puteau trăii fără îngrădiri și liberi viața comunitară specifică anabaptismului²⁰. Persoana garantă a acestui demers a fost soția principelui Gabriel Bethlen, Susana Károlyi (1585-1622), iar locul desemnat coloniei anabaptiste a fost Vințu de Jos²¹, atunci un mic oraș câmpenesc în proximitatea Albei Iulii, de altfel la acel moment domeniu princiar. Datorită acestui demers întreprins de principesă, comunitatea anabaptistă a sălășluit în castelul Bethlen (Martinuzzi), iar mai apos i-a fost desemnat și locul de așezare (denumit Haushaben sau Brüderhof), în spatele bisericii reformate, în proximitatea curburii Mureșului. Conform *Cronicii Habane*, aceștia locuiau în spatele bisericii reformate la cotitura Mureșului²², așezare care

---

18 *Ibidem*, p. 345.

19 Gudor Kund Botond, „A vallási türelmességtől a gazdasági érdekig”, în *Theológiai Szemle*, 2023/03, Budapest, pp. 139-131.

20 Bunta Magda, *Comuna anabaptistă...*, p. 247.

21 Ioan-Gheorghe Rotaru, *Sabatarieni în contextul vieții transilvane (sec. XVI-XX). Aspecte din Istoria Sabatarianismului european și transilvănean*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Vol. II., Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, pp. 224-226.

22 Gudor Botond, *Az etűnt Gyulafehérvári Református Egyházmegye és egyházi közössé-*

se întindea până la curbura Mureșului. Conform cercetărilor arheologice efectuate de P. Gyulai și M. Bunta, așezarea era situată în partea de sud a actualei așezări Vințu de Jos, pe malul stâng al Mureșului, pe o suprafață de 3-4 ha, la Nord -Vest de actuala biserică reformată²³.

Prințesa Susana Károlyi a fost cea care, la 31 august 1621, i-a invitat pe cei 185 de refugiați habani în castelul ei din Vințu de Jos și i-a cazat în cetate²⁴. Această intenție a așezării hutteriților fost confirmată de scrisoarea lui Gabriel Bethlen, care în vara anului 1621 i-a scris soției sale că zidarii cancelarului Pécsy și anabapțiștii generalului Béldi ar trebui să fie relocați toți într-un singur loc la Vințu: „*Scrii de la zidarii cancelarului Pécsy, sufletul meu, că ar trebui să-i trimitem într-un sat săsesc. Dar să nu facem asta, ci să îi așezăm la Vințu, și nu numai pe zidari, ci și tot felul de meșteșugari. Dați-le un loc unde să locuiască, viile goale, să li se dea libertate, ca să nu fie datori (curții noastre ca stăpân de moșie) la nici o slujbă țărănească (robotă, impozite etc.), ci numai cu meșteșugurile lor. Să nu facă acest lucru pe degeaba, ci să fie plătiți cu jumătate din preț din munca lor, atunci când vor fi considerați vrednici. Dați-le de mâncare și de băut. Acolo vor fi într-un loc bun între sași și nobili, de unde vor putea merge a lucra între ei, atâta timp cât nu lucrează pentru principe. Adu-i pe noii creștini de la Béldi, sufletul meu, și lasă-i să se stabilească. Lasă-i să-și facă instrumente agricole pentru ei înșiși. Dă-le 10 vaci de lapte, 12 boi și câțiva porci.*”²⁵

La 31 septembrie 1621, tot la Vințu de Jos, principesa Susana Károlyi împreună cu primarul György Fodor și cu administratorul principelui Márton Szakács, a desemnat un teren viran pentru așezarea hutteriților²⁶. În aprilie 1622, aceștia deja își construiseră casele comunale tipice și sala mare comunitară pe locul primit de la principesa²⁷. Această colonie anabaptistă și-a desfășurat activitatea nestingherit până în a doua parte a secolului al 18.-lea, după care a urmat un nou moment de conflict și prigoană. Perioada sălășluirii lor în Transilvania a început sub auspiciul extrem

---

gei, Barót, 2012, pp. 402-403.

23 Bunta Magda, *Comuna anabaptistă...*, p. 237.

24 Rodney J. Hoffer, *Hutterites in Romania...*, p. 8.

25 Gergely Sámuel, "Bethlen Gábor levelei feleségéhez Károlyi Zsuzsannához", in *Történelmi Tár*, 1882, p. 131. cf. Dán Norbert, *Az erdélyi szombatosok és Pécsi Simon, Humanizmus és reformáció (13)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, p. 182.

26 Tóth Mike SJ., "Az anabaptisták Erdélyben és Delphini" in *Katolikus szemle*, 1892., V., p. 769. Mike descrie istoria localității folosind *Haus Buech-ul anabapțiștilor (ms) conceput de Jacob Werner*, p. 6.

27 Bálint Emese, *Az alvinci hutteriták...*, p. 345.

de pozitive. Primirea unor terenuri agricole și începerea unor activități industriale (olărit, sobe, cahle, ustensile agricole) au dus la o efervescență confesională și economică a coloniei și implicit a Transilvaniei. Așezarea acestora fost menționată în *Cronica de Jale* a lui János Szalárdi: „Aproape două sute dintre noii creștini din Ungaria au adus tot felul de meșteșugari buni /dacă nu mai mulți/ cu soții și copii, iar în Vințu i-au așezat într-un loc foarte convenabil, retras, din cotitura Mureșului, cu anumite privilegii și libertăți, unde, pe un vârf de munte foarte înalt, stâncos, între dealuri, într-un loc foarte ferit, li s-a dat o cetate simplă, pe care l-au construit la timpul potrivit, iar sub el, în localitatea respectivă, au construit o curte foarte mare și întinsă pentru tot felul de meșteșugari, cu diferite ateliere, locuințe, multe și frumoase, vii și grădini pentru diferite tipuri de apicultură. De când s-au așezat, au fost de mare folos atât principilor, cât și țării, după cum arată experiența zilnică.”²⁸. Cele opt promisiuni date inițial anabapțiștilor au fost însumate în scrisoarea de privilegii a principelui Gabriel Bethlen: „Noi, Bethlen Gábor, am hotărât să readucem țara noastră, atât de grav pustiită și distrusă în vremurile trecute, la starea ei prosperă de odinioară și să stabilim în țara noastră artele și meșteșugurile fără de care nicio țară nu-și poate menține dezvoltarea, am hotărât ca acei frați moravi (*Fratres Moravicos*) care au fost strămutați din casele lor de ororile războiului, să fie adunați în Transilvania, pentru ca, prin migrația lor încoace și încolo, să nu le fie distruse bunurile și ale țării unde sunt, cii să fie stabiliți într-un loc sigur și permanent. Și le dăm și le lăsăm lor și moștenitorilor lor casa și conacul nostru din Vințu”²⁹. Mai apoi articolul 2 al Dietei transilvănene ținute la Cluj-Napoca la 1 mai 1622 a aprobat stabilirea anabapțiștilor la Vințu și le-a permis acestora „să-și practice liber religia conform obiceiurilor lor și să nu fie deranjați de nimeni”. Nici principele Gheorghe Rákóczi al II-lea (1621-1660) nu a uitat de grija lor, deoarece a inclus drepturile huteriților în constituțiile transilvănene la capitolul LVII. din partea a 8-a a „*Approbatæ Constitutiones*”, care consemna privilegiile acestora. La sfârșitul epocii princiare, Mihail Apafi I (1632-1690) le-a emis o cartă de privilegii în 1675, care a fost reconfirmată în 1692 de guvernatorul Gheorghe Bánffy (1661-1708) doar sub forma simplă a unei scrisori de protecție³⁰. În

28 Szakály Ferenc, (ed.), Szalárdi János *Siralmas magyar krónikája*, partea II., ed. Magyar Helikon, Budapest, 1980, p. 62.

29 Jakab Elek, „Erdély és az anabaptisták a XVII-XVIII században”, în *Keresztény magvető*, IX. an. 1876, pp. 5-6. cf. Áldási Antal, „Az anabaptisták kiváltságlevelé, Művelődéstörténeti Adatok”, *Magyar Történelmi Társ.*, vol. 15, 1892, p. 367.

30 Jakab Elek, *Erdély és az anabaptisták...*, p. 11.

1702, împăratul Leopold de Habsburg a reaprobat privilegiile princiare ale anabapțiștilor, dar i-a și taxat cu un impozit de 150 de forinți. În secolul al 18-lea, aceștia aparțineau domeniului de stat (fiscului) ca vecini direcți ai domeniului episcopului romano-catolic.

Vestea așezării comunității și drepturile lor religioase și economice au atras mii de discipoli ai anabaptismului, care în decurs de o sută de ani s-au așezat în Vințu de Jos, prin aceasta îmbogățind tradiția și perspectivele coloniei, de altfel vorbitoare de limbă germană, într-un dialect tirolian. Potrivit cercetătoarei Magda Bunta, între 1621 și 1649, se estimează că 1500 de persoane aparținătoare cultului anabaptist au sosit în Vințu de Jos.³¹ Momentul de succes al coloniei a fost semnalat de înțelegerea cu comunitatea politică din Vințu de Jos, pentru care trebuiau să presteze servicii de mentenanță și aprovizionare în fortul Zebernicului de peste Mureș din Vurpăr. Devenind coproprietari ai cetății aflate la circa 4,5 km de așezarea lor³², realizează ceva nemaîntâlnit în cazul anabapțiștilor până atunci în Europa. În condițiile în care purtarea unei arme, sau înrolarea în armată erau strict interzise datorită învățăturilor religioase asumate, totuși au rămas coproprietari și apărători non beligeranți ai unei cetăți transilvănene deseori asediate.

Privilegiile lor au fost recunoscute și de locuitorii orașului câmpenesc Vințu de Jos-Vurpăr (jud. Alba), precum și de foștii descendenți ai slavilor sudici stabiliți în evul mediu în localitate. La 22 iunie 1638, primarii orașelor câmpenești înfrățite, adică Vințu și Vurpăr, perceptorii de taxe și reprezentanții localităților au convenit, asupra unor drepturi și îndatoriri specifice ale anabapțiștilor noi veniți: „Noi, János Vargyasi, actualul administrator (provizor) al castelului și moșiilor principelui Transilvaniei, Vințu de Jos, și toți nobilii din Vinț și Vurpăr din comitatul Alba, Imre Pap, János Újlaki, magistrații și prefectii orașului câmpenesc Vințu, și primarul Kelemen Szabó din Vurpăr, precum și alți cetățeni și locuitori jurați din ambele orașe câmpenești, lăsăm în amintire prin această scrisoare, că în anul de față 1638, la 22 iunie, am fost căutați de creștinii noi [hutteriți sau anabapțiști, n.a.] din Vințu în mod public, ca cele două rânduri de case construite în cetatea de sus [cetatea Zebernicului, deasupra Vurpărului, n.a.], lângă poarta mică (una dintre porțile mai mici ale cetății) cu sprijinul și permisiunea celor două orașe, precum și pivnița pe care au tăiat-o în stâncă nu de-

31 Bunta Magda, *Comuna anabaptistă...*, pp. 234-235.

32 Kővári László, *Erdély építészeti emlékei*, Kolozsvár, 1866, p. 215.

mult în același loc, lângă ea, și casa pe care au cumpărat-o de la Istvan Redeki, deși au păstrat-o în pace de când a fost achiziționată și construită; având în vedere atât starea schimbătoare a vremurilor, cât și mortalitatea oamenilor, ca atât ei înșiși în vremea noastră, Având în vedere atât starea schimbătoare a vremurilor, cât și fragilitatea vieții umane, pentru ca atât ei înșiși în timpul nostru, cât și înaintașii, respectiv urmași lor, să fie mai curajoși în construirea și deținerea acelor locuri, ne roagă cu mare sârguință ca aceste bunuri, așa cum a fost și până acum, să fie și de acum încolo, orașele sus numite să le dea lor pentru vecie, printr-o scrisoare [...] obligându-ne, că atât în pace, cât mai ales în strâmtoarea războiului, să fim acolo spre păstrarea libertății și păcii noastre comune, luând parte la aprovizionarea, finanțarea, construirea cetății, sau la orice cheltuieli ce privesc aceasta, înafară de acele lucruri care ar leza religia noastră, ca purtarea de armă și serviciul poștal [...]”³³.

Obligațiilor lor (de a construi cămări de locuit, magazii, ziduri, aprovizionare, confecționare arme-unelte) non beligerante erau dedublate de obligațiile de luptă ale comunității maghiare (dorobanți) din Vințu și Vurpăr. Astfel comunitatea anabaptistă și-a desăvârșit existența transilvăneană prin realizarea unui binom politic reprezentat de colonia hutterită și comunitatea politică a nobilimii din orașele câmpenești înfrățite Vințu și Vurpăr. Prolifera viață a comunității a fost plină și de încărcătură spirituală. Noua perioadă de înflorire a comunității a dus la o imigrație masivă către Principat din zonele Morave, dar și la construirea unui hub anabaptist între comunitatea din Vințu și comunitățile rămase în teritoriile aflate în proximitatea Habsburgilor, ca de exemplu Sobotiște sau Velki Levaré³⁴. Rețeaua dintre comunități a rămas funcțională până la convertirea fortuită a comunităților din Ungaria Superioară, prin aceasta colonia din Vinț asigurându-și afluxul de noi credincioși vorbitori de germană, de preoți anabapțiști, de medici și învățători. Prin calitățile lor profesionale anabapțiștii au inițiat o vastă emulație în comunitățile etnice din Principat, fie în cazul meșteșugarilor sași care își simțeau pericolitate manufacturile, fie pentru profesia medicală de sub auspiciile comunităților evreiești, datorită afluxului important de medici hutteriți³⁵.

33 Jakab Elek, *Erdély és az anabaptisták...*, pp. 9-10.

34 Herepei János, "Kik voltak az alvinczi újkeresztyének?", în *Polgári Irodalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Keserű Bálint (ed.), Budapest-Szeged, 1965, p. 345.

35 Krisztinkovich Béla, "Anabaptista orvosok, gyógyszerek a higiénia szolgálatában", în (ed. Palla Ákos), *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei* 20, (Budapest, 1961), pp. 88-117.

Defecțiunile apărute în decursul vieții comunității anabaptiste au fost reprezentate de momentele de ponderare economică inițiate de sași, prin care comunitatea concurentă a fost restricționată să-și vândă produsele net superioare în târgurile orașelor săsești. Pe de altă parte înavușirea comunității anabaptiste a dus la impozitarea acesteia, chiar dacă diploma lor de imunități prevedea expres lipsa impunerilor economice de orice fel.

Colonia din Vințu a devenit pârtașe a vicisitudinilor transilvănene, care au avut loc după excursiunea principelui Gheorghe Rákóczy al II-lea din Polonia. În 1658, mai apoi în 1662 hoarde turci și tătari au năvălit asupra lor și au incendiat bunurile comunității, care s-a refugiat în cetatea Zebernicului. Potrivit *Cronicii Habane*: „*Vințu și comunitatea noastră au fost incendiate, fiind aproape complet arse. Imediat înainte de atac, frații aduseseră grâul și se grăbiseră să treiere și să depoziteze aproximativ 150 de claie de grâu. Restul, împreună cu fânul și paie, au fost cuprinse de flăcări. Oamenii noștri au fugit în cetate. Slavă și mulțumiri veșnice lui Dumnezeu, care i-a protejat și i-a salvat cu atâta bunăvoință. El i-a ținut împreună, astfel încât nimeni nu a fost luat, capturat sau răpit de acești oameni răi.*”³⁶ *Cronica Habană* menționează și o a doua invazie turcească cu trei ani mai târziu: „*În iulie 1661, un pașa turc a condus o armată numeroasă în Transilvania unde pe pământurile fraților din Vinț și-au ridicat tabăra, nu departe de casele noastre. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, oamenii noștri au fugit în cetate, luându-și cu ei majoritatea bunurilor. Unii dintre frații noștri se aflau încă în curte cu trei căruțe când a sosit inamicul, dar Dumnezeu Atotputernic le-a permis să ducă cele trei căruțe încărcate către podul Mureșului și astfel să țină la distanță inamicul care îi urmărea. În timp ce turcii dezlegau animalele și împingeau căruțele încărcate cu cereale, frații noștri au fugit.*”³⁷ Comunitatea habană a rezistat invaziei păgâne în cetatea Zebernicului mai mult de un an. Turcii s-au retras în octombrie 1661, dar anabapțiștii au rămas în cetate din motive de securitate până în august 1662: „*În august 1662, lucrurile din Transilvania s-au mai liniștit puțin în ceea ce-i privește pe turci, astfel încât oamenii noștri din Vințu s-au putut odihni puțin. La 21 august au părăsit cetatea și s-au întors la casele lor, unde au locuit în colibe clădite în mijlocul zidurilor mistuite de foc.*”³⁸

36 Textul a fost tradus de Rodney J. Hoffer din vol II, p. 262 a *Cronicii Habane* în Rodney, *Hutterites in Romania...*, p. 17.

37 *Cronica Habană*, p. 263, Rodney J. Hoffer, *Hutterites in Romania...*, p. 17.

38 *Idem*, p. 264, în *Ibidem*.

Dovadă a capacităților diplomatice excepționale, hutteriții au obținut de la turci o diplomă de protecție, pentru aceea care s-au întors la casele lor, care îi proteja de răuvoitorii hoinari. Cetatea Zebernicului a fost abandonată de localnici doar după marele incendiu din 1725.

Momentele de declin și de violență religioasă au început însă în secolul al 18.-lea, când anabapțiștii au rămas fără suportul și garanțiile statale oferite de calvini, suferind primele încercări ale contrareformei transilvănene, care dorea anihilarea totală a comunităților anabaptiste (sau de orice fel...) și întărirea confesiunii principale a Regatului. Din moment ce domeniul din Vințu a devenit proprietatea fiscului și mai apoi al episcopului romano-catolic, soarta comunității, aflate la câteva sute de metri de castelul episcopal, părea pecetluită. Primele semne ale contrareformei în localitate au apărut în 1756, când hutteritul Johann Foltin a trecut la catolicism, fiind urmat de învățătorul comunității Johann Hartel și soția acestuia³⁹. Comunitatea anabaptistă a ostracizat aceste familii. Nu numai că i-a alungat din colonie, dar le-a demolat și casa, fapt ceea ce a provocat dezaprobarea vehementă a autorităților⁴⁰.

Decăderea meșteșugurilor practicate de anabapțiști, datorită lărgirii arealului economic odată cu integrarea în Imperiul Habsburgic, a însemnat începutul unei crize la nivelul comunității. Comunitățile anabaptiste din Ungaria Superioară au fost convertite la catolicism, moment după care legăturile comunității din Vințu cu acestea au fost întrerupte. Mai mult decât aceasta, misionarul iezuit Delphini, care a avut un rol primordial în convertirea anabapțiștilor din Ungaria Superioară și Moravia a fost cooptat în aplicarea rețetei misionare de succes în materia convertirilor chiar în Vințu.

Încercarea comunității reformate de a asigura posibilitatea încadrării anabapțiștilor în confesiunea reformată, ca o metodă de refugiu din calea contrareformei, a fost respinsă la nivel imperial. Convertirea fortuită a anabapțiștilor din Vințu la romano - catolici a dorit să rezolve definitiv soarta coloniei, dorind desființarea acesteia. Sesizat ca moment crucial pentru supraviețuirea comunității, membrii acesteia s-au confruntat cu diverse metode ale violenței confesionale: de la înrolarea forțată a bărbaților în armată (ceea ce nu era permis pentru hutteriți), la despărțirea copiilor de familiile lor (pe motiv de reeducare catolică), confiscarea cărților religioase pe

39 Tóth Mike SJ., *Az anabaptisták Erdélyben...*, p. 775.

40 Veszely Károly, "Az alvinci plébánia", în *Magyar Sion*, nr. 1 (1863), p. 437.

motiv de erezie, încarcerarea preoților lor și a familiilor anabaptiste, până la dislocarea unor familii de comunitate în prezența armatei imperiale, au dus încet la disoluția parțială a comunității. Secolul al 18.-lea pentru Vințu de Jos a însemnat și o puternică revigorare a comunității romano - catolice, din moment ce franciscanii bulgari și o comunitate romano-catolică bulgară exilată de turci și relativ numeroasă a fost așezată de Habsburgi în localitate. La enoriașii bulgari s-a adăugat și comunitatea germană de origine habană nou convertită. După eșuarea re-obținerii bisericii reformate (fostă catolică), comunitatea catolică s-a angrenat într-un proiect grandios prin fondurile Misiunii Portugheze de a construi o biserică și mănăstire a franciscanilor bulgari. Avântul misionarilor romano-catolici, dar și a episcopul din Alba Iulia ca proprietar al domeniului din Vințu, au identificat existența coloniei anabaptiste ca un afront adus situației profesionale din zonă. Ca urmare a intensificării contrareformei religioase, convertirea anabapțiștilor din Vințu, s-a dovedit un proiect de importanță imperială, prin care alteritatea religioasă a anabapțiștilor s-a dorit a fi urgent schimbată.

Pe parcursul secolului al 18. colonia anabaptistă din Vințu s-a confruntat, dincolo de criza economică internă urmată de pauperitatea comunei și a membrilor, și cu o nouă situație cauzată de imposibilitatea coloniei de a apela la noi coloniști hutteriți, datorită disoluției comunităților înfrățite din Ungaria Superioară. Rămasă fără venituri, izolată demografic și economic, comuna anabaptistă părea ușor de convertit de misionarii catolici locali. Pentru Viena, marea problemă a anilor 1760 și 1770 a fost apariția pietății luterane din Herrenhut și în Transilvania precum și greutatea convertirii coloniei anabaptiste din Vințu. Problema hutteriților din Transilvania a devenit un subiect al politicii profesionale imperiale.

Avântul contrareformator al episcopiei romano-catolice din Alba Iulia a fost întrerupt de un fenomen pe cât de ciudat, pe atât de neașteptat. Comunitățile luterane din Imperiu fiind strămutate în 1756 de Maria Teresa în zone locuite mai dens de protestanți, o parte a luteranilor din Klagenfurt, Carinthia a fost reșezată în Transilvania (în scaunul săsesc al Orăștiei la Romos)⁴¹. Practica de colonizare a statului habsburgic a reprezentat, de fapt, o relocare forțată a acelor comunități care nu aparțineau religiei romano-catolice în vederea omogenizării religioase⁴². Între timp se

---

41 Rodney J. Hoffer, *Hutterites in Romania*,..., p. 11.

42 Kovács Kálmán Árpád, "Kísérlet a szektakérdés fogalmának összehasonlító elemzésére eltérő politikai és társadalmi helyzetekben", în *Iskolakultúra*, Budapest, 2013/1, p. 76.

pare că noua spiritualitate a pietății luterane din Herrenhut a pătruns în aceste comunități, care în noua lor locație transilvăneană periclitau conservatorismul evanghelic al sașilor luterani⁴³. Nu este exclus nici apartenența ascunsă a noilor veniți la mișcarea anabaptistă încă din Klagenfurt, care cunoscând libertățile protestante încă în vigoare din Principat, sperau că prin relocare va supraviețui și comunitatea lor. Cei aproximativ 270 de coloniști din Klagenfurt au fost reținuți timp de două luni înainte de plecare. Drumul lor către Transilvania a început pe Dunăre, traversând orașele Viena, Bratislava, Komárom și Esztergom. Lângă revărsarea Tisei în Dunăre, au trecut pe malul râului Bega din Timiș de unde coloniștii au continuat drumul cu căruțe. Destinația lor finală era Romos, din scaunul Orăștiei (jud. Hunedoara). Sosind în localitate nu au fost bine primiți de sașii luterani din zonă, nefiind mulțumiți nici de cazarea oferită de autorități. Între anii 1755-1756 comunitatea peregrină din Klagenfurt, în contradictoriu cu promisiunile imperiale, a trăit într-o mare sărăcie. Încă din 14 iulie 1740 circulara din Sibiu a episcopului luteran Georg Jeremias Haner (1707-1777) semnala apariția anabaptiștilor în două dintre comunități transilvănene; din Teiuș (jud. Alba) și Criș (jud. Brașov)⁴⁴. În 1761, în sinodul sașilor evanghelici episcopul s-a opus cu asprime noii pietăți din Herrenhut, apărute cu ocazia venirii coloniștilor de origine germană⁴⁵. Prezența coloniștilor luterani la Vințu și revigorarea comunității anabaptiste cu noi membrii din Carinthia a produs o re poziționare a flerului misionar catolic, dar a produs emoții și între luterani. Violența autorităților de a stopa "*flagelul anabaptist*" din Transilvania era în consonanță cu radicalizarea poziției episcopului luteran Georg Jeremias Haner, care prin vocea Consistoriului a denunțat public defectiunea spirituală a comunității luterane din Carintia, indicând vinovăția intrinsecă a comunității anabaptiste din Vințu de Jos. Aflați deja sub lupa episcopului luteran, liderii coloniștilor nemulțumiți din Klagenfurt rezidenți la Romos, Andreas Wurz și Georg Waldner, au inițiat tratative cu anabaptiștii numiți "germanii negrii" din Vințu. Aceștia îi abordaseră în speranța de a-și întări comunitatea slăbită cu noi membrii

---

43 Josef Franz Enzenberger, "Az anabaptisták sorsa Ausztria-Magyarország területén a Habsburgok korában", în *Anabaptista reformátorok nyomában, Magyarországi Baptista Egyház, Budapest, 2013, pp. 30-32.*

44 Tóth Mike SJ., *Az anabaptisták Erdélyben...*, p. 775.

45 Kovács Kálmán Árpád, *Kísérlet a sektakérdés fogalmának összehasonlító elemzésére...*, p. 77.

din Carinthia, dacă aceștia vor adera la comuna anabaptistă. După o perioadă de viețuire și muncă în comun ai unor membrii veniți din Carinthia cu cei din Vințu de Jos, o parte însemnată a celor din Klagenfurt s-a convertit la anabaptism și a optat pentru mutarea de la Romos la Vințu. În 1763 persoana responsabilă în Principat pentru transmigrație și colonizare Peter Hahnenheim a sesizat defecțiunea colonizării și a semnalat către autoritățile imperiale, că între luteranii din Carinthia rezidenți încă la Romos sunt și anabapțiști. Sugestia sa către autorități a fost ca grupul coloniștilor să fie mutat în integralitate în Vințu, ori în cazul împotrivirii acestora, să fie expulzați din Imperiu. Episcopul romano-catolic Antal Bajthay⁴⁶, care era proprietarul domeniului din Vințu, s-a împotrivit vehement prezenței în localitate a celor veniți din Carinthia și convertiți de curând la anabaptism, cerând insistent relocarea imediată a acestora de pe domeniile sale. Pe de altă parte grupul coloniștilor a fost supus unor presiuni și interogări din partea episcopului general al evanghelicilor din Orăștie, Simon Treitler, care a fost desemnat pentru a cerceta și soluționa defecțiunea apărută în cadrul comunităților religioase. Problema coloniștilor din Romos, acuzați deodată de herrenhutism și anabaptism a ajuns și pe biroul Consiliului de Stat⁴⁷. La 31 iulie 1763, s-a întrunit Comisia pentru Problemele Confesionale din Transilvania, sub patronajul secretarului imperial Johann Christoph von Bartenstein (1689-1767), care s-a ocupat de problema anabapțiștilor și coloniștilor datorită adreselor acuzatoare primite din Transilvania de la guvernatorul Samuel von Bruckenthal (1721-1803) și de la episcopul luteran Georg Jeremias Haner. Părerea Comisiei a ajuns la 24. august 1763. în dezbaterea Consiliului de Stat, unde consilierul Egid Valentin Felix von Borié (1719-1793) a concluzionat, cunoscând poziția episcopiei din Alba, că singura soluție la problema iscată între luteranii din Carinthia, este convertirea în integralitate a comunității anabaptiste din Vințu la catolicism. Comunitatea habană fiind vizibil afectată de dubla presiune misionară: cea catolică și cea luterană, și-a întărit împotrivirea, singura metodă de a proteja comuna anabaptistă de la dispariție. Pentru a pune în practică deciziile Consiliului de Stat, Episcopia romano - catolică a pus în mișcare un vast plan misionar. Anabapțiștii vechi din Vințu au fost supuși unei catehizări

---

46 Miskolczy István, *Bajthay Antal, Budapest, 1914, p. 58.*

47 Helmut Klima, "Das Verhalten der Wiener Regierung unter Maria Theresia gegen die Siebenbuergischen Wiedertaeufer und Herrnhutter", în *Suedostforschung (SOF)*, VII/1942, pp. 118-136.

de șase săptămâni, pe când cei veniți din Klagenfurt, care s-au convertit mai îndeaproape la anabaptism, au fost obligați să devină fără alte formalități imediat romano-catolici. Fiind începute demersurile privind convertirea anabapțiștilor, ca urmare a împotrivirii membrilor comunei, violența confesională a luat locul misionarismului și catehizării benevole. Martin Angermann, membru marcant al comunității din Klagenfurt și devenit anabaptist, a fost întemnițat la Deva, iar mai apoi eliberat. În 1756 familia sa a primit o casă și un teren agricol în Apoldu de Jos (jud. Sibiu), dar și-au trăit religia conform tradiției hutterite, separat de comunitatea luterană germană. Restul familiilor anabaptiste au fost mutate cu domiciliu forțat la Sibiu, unde au locuit timp de 15 ani sub atenta supraveghere a directorului responsabil pentru transmigrație Peter Hahnenheim. În 1762 o parte a foștilor luterani veniți din Carintia și convertiți la anabapțiști, fiind împrăștiați în diverse localități săsești din Principat, s-au reunit în localitatea Criț din județul Brașov. Această comunitate s-a întărit și cu acei fugari din Vințu, care nu au dorit convertirea la romano-catolicism, fiind conduși spiritu- al de pastorul Hans Kleinsasser, care a fost hirotonit ca preot anabaptism încă în comuna din Vințu⁴⁸.

La 30 august 1763, comunitatea de habani din Vințu care a rămas încă fidelă propriilor convingeri religioase, a aflat de intenția Consiliului de Stat de a-i catehetiza și convertii obligatoriu pe toți membrii comunității⁴⁹. Urmare a perspectivelor sumbre de supraviețuire a coloniei anabaptiste au cerut autorităților la 7 octombrie 1763 posibilitatea de a ierna în comuna pe care o deținea încă din 1621, mai apoi să-și vândă bunurile, dorind a pleca din Principat spre o nouă locație sau țară⁵⁰. Cererea lor a fost respinsă, însă grupuri de fugari au plecat către Criț.

Înainte catehizării catolice episcopul luteran Georg Jeremias Hanner a fost împuternicit de Curte să cerceteze crezul anabapțiștilor din Transilvania. Fiind cercetate majoritatea locațiilor unde comunitatea din Vinț și Romos a fost dislocată, avem o imagine relativ unitară a teologiei anabaptiste din Transilvania, datorită raportului episcopal către Viena din 9 februarie 1764: " 1) *Despre Sacramente nu au citit în Scriptură; mântuirea*

48 Rodney J. Hoffer, *Hutterites in Romania...*, pp. 30-46.

49 Vezi textul prescripției imperiale în Tóth Mike SJ., *Az anabaptisták Erdélyben...*, pp. 775-776.

50 Kovács Kálmán Árpád, *Kísérlet a szektakérdés fogalmának összehasonlító elemzésére...*, p. 78.

omului nu este prin sacrameinte, cii numai prin Hristos. 2) Dumnezeu nu a poruncit botezul copiilor. Acesta trebuie făcută când devii membru al Bisericii. La nevoie toți creștinii pot boteza. 3) Trupul lui Hristos nu se află în pâinea sau în ostia de la Cina cea de Taină, căci El a plecat la ceruri, este doar un semn și un mijloc exterior de mântuire. 4) Mărturisirea păcatelor (spovada) nu este poruncită de Dumnezeu, păcatul poate fi iertat doar de Dumnezeu. 5) Respectarea duminicilor și a sărbătorilor nu este poruncită de Scriptură sau de Dumnezeu. 6) Creștinii nu pot aibă proprietăți separate și exclusive, trebuie să existe o comunitate de bunuri între creștini. 7) Este interzis unui creștin să jure, să oblige pe altul să depună jurământ, să ia viața altuia. Ei nu doresc să-și schimbe această credință cu o alta, și sunt dispuși să moară și să trăiască pentru ea.”⁵¹ Rezumatul luteran al teologiei anabaptiste poate fi comparat și cu interpretarea teologică a anabaptismului însumat la 3 martie 1764 de preotului catolic Balázs Kleiner din Vințu, din ordinul episcopului Antal Bajthay, în vederea asistării misiunii iezuite⁵²:

Fiind supravegheată și catehizată de Delphini cel mai de temut misionar iezuit, comunitatea și-a pierdut pe rând preoții și învățătorii, după evanghelizarea lor amănunțită, atât la domiciliul fiecăruia, cât și în Casa Comunitară a hutteriților. Delphini reușise deja să convertească cu succes coloniile anabaptiste de la Sobotiște (Ószombat) și Velki Levare din Ungaria Superioară (astăzi Slovacia). A sosit în localitate la 11 noiembrie 1764. În luna decembrie a aceluiași an a raportat autorităților imperiale furia și sfidarea comunității anabaptiste față de învățătura sa, scriind la 26 dec: „În casa lor comună au o cameră de rugăciune, în care, alături de o masă cu Biblii, eu sunt care predic mai întâi, Cuvânt urmat de argumente, dacă subiectul prediciei o cere, mai apoi vorbește predicatorul lor, Predicile sunt urmate de rugăciune. Erezia lor este de altfel identică în doctrină cu erorile anabaptiste pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu, le-am învins și în Ungaria.”⁵³ Nefiind realizate obiectivele convertirii în masă, metodele iezuitului au devenit mai violente. La 10 ianuarie 1765, au fost confiscate 52 de cărți de cult anabaptiste în prezența comisarilor și a gardianului din Alba Iulia⁵⁴. La 24 aug. 1765,

51 Jakab Elek, "Erdély és az anabaptisták a XVII-XVIII. században", in *Keresztény Magvető*. 1867, pp. 11-14.

52 Veszely Károly, *Az alvinci plébánia...*, pp. 438-439.

53 Tóth Mike SJ., *Az anabaptisták Erdélyben...*, p. 780.

54 Maria H. Kristinkovich, "Anabaptist book confiscations in Hungary during the eighteenth century". 39/1965, *The Mennonite Quarterly Review*, pp. 125-146.

un grup mare de anabapțiști se pregătea să evadeze la Criș din comuna supusă catehizării obligatorii. Fiind puși în imposibilitatea rămânerii lor în comună, olarul Stahl a organizat o revoltă a comunei împotriva violenței misiunii iezuite și a inițiat plecarea comunității anabaptiste către zona Sibiului, unde spera că membrii comunității vor fi cruțați de reconvertire⁵⁵. La ordinele lui Delphini colonelul Dietrich a arestat fugarii, mai apoi a separat copii de familiile lor, pentru a fi educați în manieră catolică. În luna octombrie 1765, Delphini a dispus arestarea, mai apoi a întemnițarea preotului comunității Khor, reușind convertirea familiilor anabaptiste Joseph Olk și Michael Kuhen. Marea majoritate a anabapțiștilor însă nu și-a părăsit confesiunea. Nefiind realizate obiectivele misiunii întocmai, după convertirea parțială a anabapțiștilor, misiunea iezuită și-a propus încartuirea unor soldați imperiali în comună și înrolarea bărbaților anabapțiștilor în armată. La 28 februarie 1766, misionarul iezuit a predicat în mijlocul mulțimii de bărbați anabapțiști care plângea de frica înrolării obligatorii în armată, fiind înconjurați de soldați imperiali care au supravegheat atent întrunirile religioase. Pentru a distruge ideea de proprietate comună iezuitul Delphini a distribuit între anabapțiști 14 parcele de teren agricol fiecare de câte 84,4 arii, ceea ce a convins mulți dintre membrii comunității să părăsească stilul lor tradițional de viață⁵⁶. Presiunea psihologică și confesională însă nu a fost îndreptată numai împotriva anabapțiștilor. La 16 iulie 1766, episcopul romano-catolic Bajthay a cerut ocuparea bisericii reformate din preajma coloniei, pentru catolicii convertiți deja de Delphini. Iezuitul și-a încheiat activitatea în 1768 prin desființarea coloniei hutterite, convertind o bună parte dintre locuitorii acesteia, care au rămas un timp încă membrii "comunității germane" din Vințu. Misionarul a zdrobit rezistența nobilimii reformate (Elek Kendeffi, Gergely Bethlen) care doreau primirea anabapțiștilor și în cadrul comunității reformate. Cu ajutorul întemnițării liderilor spirituali, prin șantajarea cu serviciul militar obligatoriu, cu ajutorul unor promisiuni financiare, despărțind copii de familiile lor, și împărțind proprietăți agricole, colonia habană și întrerupt existența definitiv în 1768.

În martie 1771, pentru a-i converti pe copiii anabapțiștilor aflați încă din 1760 sub supravegherea autorităților, s-a înființat orfelinatul catolic din Sibiu, al cărui director a fost numit Delphini. Sibiul s-a dovedit

---

55 Veszely Károly, *Az alvinci plébánia...*, p. 442.

56 *Ibidem*, pp. 432-444.

a fi un oraș fatal pentru comunitatea anabaptistă din Vințu, dar și pentru noii adepți ai anabapțiștilor veniți din Carintia. Familiile acestora au fost despărțite, soțiile liderilor anabapțiști trimiși în carceră, sau forțate să locuiască cu domiciliul forțat. Copii acestora pe motiv de sărăcie, abandon și boli au fost internați în orfelinatul romano-catolic proaspăt înființat în cartierul Terezian. Rămășițele comunității din Vințu refugiate la Sibiu au fost reasezate de episcopul luteran la Apoldu de Jos (jud. Sibiu), Criș din (jud. Brașov), sperând prin conviețuirea a două comunități germane: luterane și anabaptiste, să poată fi un câștig prin asimilare, pentru luterani. Practica religioasă diferită a familiilor dislocate, lecturile lor proprii și imposibilitatea preotului luteran de a-i integra în comunitatea luterană au condus la anchete teologice deopotrivă catolice și luterane, prin care se spera identificare unor învățături teologice pasibile de pedeapsă. Presiunile crescânde, atât politice cât și spirituale, violența confesională prin care comuna anabaptistă a fost convertită, încarcerarea membrilor acesteia, cât și "reeducarea" copiilor anabapțiști a dus într-un final la restrângerea rămășiței coloniei anabaptiste din Vințu la Criș și Apoldu de Jos. Colonia anabaptistă din Vințu a existat atâta timp cât toleranța religioasă din Principat a permis acest lucru. Identitatea coloniei a fost asigurată prin practicarea în orice împrejurare a comunității de bunuri, prin refuzul de a purta arme și prin botezul adulților⁵⁷. Disoluția comunității a fost una violentă, cauzatoare de emigrație și imigrație internă, acompaniată de abandonarea meseriilor tradiționale ale comunității. Inocularea ideii că prosperitatea individuală este mai importantă decât viața comunitară a dus la declinul coloniei anabaptiste din Vinț⁵⁸.

La 28 martie 1772, prin consilierului de stat Karl Friedrich Anton von Hatzfeld (1718-1793), membrii comunității anabaptiste încă existente la Criș, au primit ordin de la Maria Tereza să părăsească imediat Imperiul⁵⁹. Cele 67 de persoane aparținând coloniei anabaptiste din Vinț și care s-au refugiat în Criș, au trecut clandestin Carpații stabilindu-se în satul Ciorogârla de lângă București, unde au locuit până în 1782. De acolo au plecat mai apoi în Rusia fiind primiți în Vyshenská (astăzi în Ucraina) pe

---

57 Bálint Emese, *Az alvinci hutteriták innovációs stratégiái...*, p. 341.

58 *Ibidem*, 351.

59 Kovács Kálmán Árpád, *Kísérlet a szektakérdés fogalmának összehasonlító elemzésére...*, p. 80.

moșia contelui Pjotr Alexandrovici Rummyantsev-Zadunaysky, mutându-se mai apoi în localitatea Radichev⁶⁰. În 1874 după constrângerile militare din Rusia, au emigrat în trei valuri către Statele Unite. Coloniile anabaptiste au avut aproximativ 5 rute diferite de migrație, dintre care un grup de hutteriți ruso-germani s-a declarat de origine transilvăneană, stabilindu-se în Hutchinson County, statul Dakota de Sud. Primii hutteriți au sosit în teritoriile statului Dakota în 1874, iar ultimii au ajuns în 1879⁶¹. Memoria coloniei din Vințu de Jos, a principesei Susana Károlyi, revolta olarului Stahl în toiul convertirii lor forțate la romano-catolicism, convertirea luteranilor din Klagenfurt și evadarea lor din Criș sunt elementele identitare vizibile și astăzi ale hutteriților locuitori azi în SUA și Canada. Datorită vestimentației lor au rămas și în Statele Unite aceeași "germani negri" precum au fost denumiți și de locuitorii din Transilvania. Viața lor religioasă este și astăzi organizată în temeiul ideii de împărțire egală a bunurilor produse în comun. Egalitarismul lor, adesea stigmatizat, este practicat în baza convingerilor religioase formulate pe temeiul Scripturii, și nu datorită unor ideologii de stânga. Din acest motiv, comunismul nu a avut niciodată succes în coloniile anabaptiste. În perioada războaielor mondiale atitudinea lor a fost una conservatoare și potrivnică războiului, motiv pentru care în timpul celui de-al Doilea Război Mondial multe dintre coloniile din Nordul Statelor Unite, s-au refugiat în Canada⁶². Migrația lor a fost cauzată și de originea germană devenită suspectă în societatea care se războia cu flage-lul nazismului. Problemele de adaptare ale coloniilor au apărut și în SUA. Ethel Peterson, care considera coloniile anabaptiste ca fiind prima societate de stânga din lume, se lamenta astfel: " *Ei pretind că religia este baza lor.... S-au înregistrat în stat ca biserică, dar nu au nici o afiliere sau misiune cu o altă biserică decât a lor.... Principala noastră obiecție este că ei operează o fermă sub masca religiei.... Ei doresc să obțină multe concesii din punct de vedere fiscal care să le permită să facă mai mulți bani. Apoi se întorc și încearcă să ne preseze să le vindem fermele noastre.*" ⁶³ Comunitățile anabaptiste din Statele Unite și

---

60 *The golden years. The menmonite kleine gemeinde in Russia, 1812-1849, Manitoba, 1985.*

61 Vance J. Youmans, "The Promised Land, Spokane's Hutterite Community—A Place Where History Lives", în *Columbia The Magazine of Northwest History*, 2000 toamna: Vol. 14, No. 3, p. 3.

62 Clifton H Jones, "The „hutterisch people”. A wiew from 1920s", în *South Dakota State Historical Society*, 1976, pp. 1-6.

63 Youmans, *The Promised Land...*, p. 8.

Canada au un număr de peste 500 de colonii prospere⁶⁴. Percepția religioasă a comunităților este una relativ simplă: *ori ești în barca lui Noah, ori nu te aflii acolo*. Istoria lor a dovedit că această barcă a plutit adeseori deasupra violenței și catastrofelor comunitare.

Bibliografie

- ÁLDÁSI, Antal, "Az anabaptisták kiváltságlevelé, Művelődéstörténeti Adatok", *Magyar Történelmi Tár*, vol. 15, 1892.
- BÁLINT, Emese, „Az alvinci hutteriták innovációs stratégiái a vallási üldözések korában”, în *A Reformáció öröksége*, ed. Kolumbán Vilmos, Kolozsvár, 2018.
- BUNTA, Magda: «Comuna anabaptistă de la Vințul de Jos în sec. XVII. structura ei internă, ideologia ei”, în *Acta Musei Napocensis*, Cluj Napoca, X/1973.
- DÁN, Norbert, *Az erdélyi szombatosok és Pécsi Simon*, Humanizmus és reformáció (13), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- DIPPLE, Geoffrey, "Anabaptists and Seventeenth-Century Arguments for Religious Toleration in Switzerland and the Netherlands", *Topographies of Tolerance and Intolerance: Responses to Religious Pluralism in Reformation Europe*, 64, 2018.
- ENZENBERGER, Josef Franz, "Az anabaptisták sorsa Ausztria-Magyarország területén a Habsburgok korában”, în *Anabaptista reformátorok nyomában*, Magyarországi Baptista Egyház, Budapest, 2013.
- ESTEP, William R., *Az anabaptisták története 1525-1729*, Budapest, 2004.
- FRIEDMANN, Robert (ed.), "A newly discovered source on the transmigration of the Hutterites to Transylvania, 1621-1623", 35/1961, *The Mennonite Quarterly Review*.
- GROSS, Leonard, "The Golden Years of the Hutterites, The Witness and Thought of the Communal Moravian Anabaptists During the Walpot Era, 1565-1578", no. 23, *Studies in Anabaptist and Mennonite History, with an Introduction by Roland H. Bainton*, Scottdale, PA, Herald Press, 1980.
- GUDOR, Kund Botond, „A vallási türelmességtől a gazdasági érdekig”, în *Theológiai Szemle*, 2023/03, Budapest.

---

64 Bálint Emese, *Az alvinci hutteriták innovációs stratégiái...*, p. 352.

- GUDOR, Kund Botond, *Az etűnt Gyulafehérvári Református Egyházme-gye és egyházi közösségei*, Barót, 2012.
- HERPEI, János, "Kik voltak az alvinczi újkeresztyének?", în *Polgári Iro-dalmi és kulturális törekvések a század első felében*, Keserű Bálint (ed.), Bu-dapest-Szeged, 1965.
- HOFFER, Rodney J., *Hutterites in Romania. A brief History and Guide*, Lexington, 2016.
- ELEK, Jakab, "Erdély és az anabaptisták a XVII-XVIII. században", în *Keresztény Magvető*, IX., an 1867.
- JANY, Berit, „Searching for Harmonia - Der abendteurliche Simplicis-simus - and Hungarian anabaptist”, in *Studia Theodisca*, Milano, XXV (2018).
- JONES, Clifton H, "The „hutterisch people”. A wiew from 1920s”, în *South Dakota State Historical Society*, 1976.
- KIRÁLY, Ferenc, „Die Geschichte der deutschsprachigen Anabaptisten in Ungarn, 16-18. Jahrhundert”, *Südostforschungen*, vol. 44. 1985.
- KLIMA, Helmut, "Das Verhalten der Wiener Regierung unter Maria Theresia gegen die Siebenbuergischen Wiedertaeufer und Herrnhutter”, în *Suedostforschung (SOF)*, VII/1942.
- KLUSCH, Horst, „Die Habaner in Siebenbürgen”, în *Forschungen zur Volks-und Landeskunde*, nr. 2 (1968, vol. 11).
- KOVÁCS, Kálmán Árpád, "Kísérlet a szektakérdés fogalmának öss-zehasonlító elemzésére eltérő politikai és társadalmi helyzetekben”, in *Isko-lakultúra*, Budapest, 2013/1.
- KŐVÁRI, László, *Erdély építészeti emlékei*, Kolozsvár, 1866.
- KRAUSS, Georg, *Erdélyi krónika*, Pro print, Csíkszereda-Miercurea Ciuc, 2008.
- KRISTINKOVICH, Maria H., "Anabaptist book confiscations in Hun-gary during the eighteenth century”, 39/1965, *The Mennonite Quarterly Review*.
- KRISTINKOVICH, Maria H., Some further notes on the Hutterites in Transylvania, 37/1963; *The Mennonite Quarterly Review*.
- KRISZTINKOVICH, Béla, "Anabaptista orvosok, gyógyszerészek a hi-giénia szolgálatában”, în (ed. Palla Ákos), *Az Országos Orvostörténeti Könyv-tár közleményei* 20, Budapest, 1961.

- ✦ MISKOLCZY, István, *Bajthay Antal*, Budapest, 1914.
- ✦ MONETTE, Barbara, *The Anabaptist Contributions to the Idea of Religious Liberty*, Portland State University, 1994.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Documente inedite din viața și activitatea sabatarianului Simon Pechi, cancelarul Transilvaniei*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2014.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, *Sabatarieni în contextul vieții transilvane (sec. XVI-XX). Aspecte din Istoria Sabatarianismului european și transilvănean*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Vol. II., Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.
- ✦ SZAKÁLY, Ferenc, (ed.), *Szalárdi János Siralmas magyar krónikája*, partea II., ed. Magyar Helikon, Budapest, 1980.
- ✦ *The golden years. The mennonite kleine gemeente in Russia, 1812-1849*, Manitoba, 1985.
- ✦ TÓTH, Mike SJ., "Az anabaptisták Erdélyben és Delphini", în *Katolikus szemle*, 1892.
- ✦ VESZELY, Károly, "Az alvinci plébánia", în *Magyar Sion*, nr. 1 (1863).
- ✦ YOUMANS, Vance J., "The Promised Land, Spokane's Hutterite Community - A Place Where History Lives", în *Columbia. The Magazine of Northwest History*, 2000.
- ✦ ZÁGONI, Jenő (ed.), *Bethlen Gábor és a baptisták, Alvinci kéziratok 1623-1644*, Magyarországi Baptista Egyház, Budapest, 2003.
- ✦ ZIEGLSCHMID, A. J. F. (ed.), *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder...*, New York, 1843.
- ✦ ZIEGLSCHMID, A. J. Friedrich. „Die ungarischen Wiedertäufer bei Grimmelshausen”, în *Zeitschrift für Kirchengeschichte* (1940).